

## Kinnisesse asutusse paigutamine Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas

Vaadeldavad artiklid:

Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni (edaspidi EIK)

- **art 5 (1) e**, mis annab aluse ebaterve psüühikaga isikute kinnipidamiseks,

- **art 5 (4)**, mis sätestab kinnipeetava õiguse taotleda menetlust, millega kohus otsustaks kiires korras kinnipidamise seaduslikkuse üle.<sup>1</sup>

EIK artikli 5 (1) kohaselt on igal inimesel õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Samas esitatakse ammendav loetelu tingimustest, millal võib isikuvabadust piirata. Seega riigil puudub kaalutusõigus täiendavate kinnipidamisaluste kehtestamiseks. Kaasuse asjaoludest lähtuvalt tuleb igakordselt hinnata, kas tegemist on vabaduse piiramisega art 5 (1) mõttes või mitte (nt ei ole seda vähemtõsised kinnipidamised kestusega alla paari tunni või nt kasarmuarest tavapärase sõjaväeteenistuse raames).

EIK art 5 (1) nõuab, et kinnipidamine peab toimuma seaduses kindlaksmääratud korras. Ühe isikuvabaduse piiramise alusena nimetab selle lõike alapunkt "e" ebaterve psüühikaga inimeste seaduslikku kinnipidamist.

EIK art 5 (4) sätestab iseseisva põhiõigusena kinnipeetava õiguse taotleda enda vabastamist, millise esitamisel peab kohus seda kiiresti menetlema. Samuti tuleb regulaarselt jälgida kinnipidamise aluste jätkuvat olemasolu ning võimaldada isikul mõistlike ajavahemike järel taotleda enda kinnipidamise seaduslikkuse kontrollimist.

Üks peamistest teedrajavatest Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditest EIK art 5 (1) e) ja 5 (4) kohaldamisel on kaasus **Winterwerp vs Holland** (24.10.1979 otsus nr 6301/73).<sup>2</sup>

Selles asjas andis kohus 3 kriteeriumit vaimse häirega isiku haiglas kinnipidamiseks (st EIK art 5 (1) e) sätestatud piirangu rakendamiseks):

- 1) objektiivne arstlik ekspertiis peab näitama, et isik põeb vaimuhaigust,
  - 2) vaimne häire peab olema seda liiki või niivõrd tugev, et ravi on vajalik patsiendi enda tervise huvides või teiste isikute kaitseks, ning
  - 3) patsiendi ravi saamine vabaduses on võimatu või ebapraktiline (haigus on jätkuv).<sup>3</sup>
- Nimelt viimasest tuleneb ka kinnipidamise põhjendatuse perioodilise kontrolli kohustus ning keeld pidada isikut kinni tähtajatult.

Kohus märkis selles asjas veel, et kinnipidamise seaduslikkust peab hindama siseriiklik kohus (sealjuures võttes otsustamisel arvesse tõendite objektiivsust ja usaldusväarsust).

Kolmandaks rõhutas inimõiguste kohus, et vabaduse piiramise menetlus peab toimuma seadusega ettenähtud korras, kusjuures seadus peab vastama EIK põhimõttele, mille kohaselt vabadust piiravat meedet peab rakendama kohane ametivõim ning see ei tohi olla omavaliline.

Inimõiguste kohus märkis, et kuigi vaimne häire võib õigustada kohtule juurdepääsu õiguse piiramist või muutmist, tähendab selle õiguse täielikult äravõtmine (nt kinnipeetava vabastamisaotluste läbivaatamine ainult meedikute või prokuröri poolt) EIK art 5 (4) rikkumist.

<sup>1</sup> Article 5 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms:

1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law: /--/

(e) the lawful detention ... of persons of unsound mind ...”;

4. Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.

<sup>2</sup> Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite andmebaas. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>, 9.05.2007.

<sup>3</sup> Sarnastest põhimõtetest lähtuvad ka Eesti PsAS § 11 lg 1 ja RKTKo 2.03.2007 nr 3-2-1-145-06 (p 17): ka meil peab tahtest olenematu vältimatu psühhiaatrilise abi andmiseks isik olema **raske** psüühikahäirega; **ohulik** endale või teistele ning **muud** psühhiaatrilised abinõud ravimiseks ei ole küllaldased.

Veel olulisemad lahendid: Johnson vs Ühendkuningriik ja Van der Leer vs Holland

**Viimase kahe aasta lahendid Euroopa Inimõiguste Kohtus EIK artikli 5 (1) e) rakendamisel:**

**2006. a - 4 otsust**

Lahend	Säte	Sisu	Märkused
<b>Gajcsi vs Ungari</b> Otsus nr 34503/03, 03.10.2006	Kohus tuvastas EIK art 5 (1) rikkumise.  Kohtu arvates ei ole alust hinnata eraldi EIK artiklite 5 (4), 6 (1) ega 13 rikkumist.	<i>Isiku ohtlikkuse kui kinnipidamise seaduslikkuse ühe aluse hindamata jätmine</i> Kaebaja viidi 1999.a kiirabiga haiglasse ebakindla, püroomaaniale kalduva käitumise pärast. Kohus kinnitas tema kinnipidamise ning hindas regulaarselt tema sundravi seaduslikkust. 2003.a veebruaris pikendas kohus psühhiaatri hinnangule tuginedes Gajcsi psühhiaatrilist ravi tähtajatult, vajadusega hinnata seda iga 60 päeva tagant. Kohtu otsus jäi jõusse ka edasikaebamisel kõrgemates astmetes. Siiski vahepeal, 2003. aprillis vabastati kaebaja haiglast. Kaebaja hinnangul oli <u>kohtu põhjendus pealiskaudne ja ebapiisav</u> , seega ei vastanud siseriiklikus seaduses ettenähtud nõuetele ning rikkus tema õigust vabadusele ja õiglasele kohtumenetlusele. Inimõiguste kohus märkis, et vabaduse piiramisel tuleb silmas pidada EIK art 5 eesmärki - kaitsta isikut omavoli eest. Käesoleval juhul jätsid siseriiklikud kohtud <u>hindamata isiku ohtlikkuse</u> kui seaduses kirjeldatud kinnipidamise eelduse, millega rikuti art 5(1) märgitud kinnipidamise seaduslikkuse nõuet. Inimõiguste kohtu hinnangul polnud tarvidust eraldi hinnata EIK art 5(4) ega art 6(1) rikkumist, kuna art 5(1) rikkumine on juba tuvastatud.	EIK art 5 on <i>lex specialis</i> art 13 (õigus tõhusale menetlusele) suhtes, seega viimase rikkumist eraldi ei hinnata.  Kohus määras kaebajale moraalse kahju hüvitise 7350 €.
<b>Van Glabeke vs Prantsusmaa</b> Otsus nr 38287/02, 7.03.2006	EIK art 5 (4) rikkumine	<i>Meditsiinilise kinnipidamise seaduslikkuse kontrollimise ja vabastamisotsuse taotlemise võimatus</i> Kaebaja peeti kinni politsei poolt 2 arsti otsuse alusel ning paigutati 18 päevaks haiglasse ilma külastus- ega telefoni kasutamise õigusega ning <u>võimaluseta pöörduda kohtu poole</u> kinnipidamise seaduslikkuse kontrollimiseks. Kinnipeetu ema ja patsientide esindusorgan pöördusid kahel korral kohtu poole, kuid neid kaebusi ei vaadatud läbi.	8000 € moraalse kahju hüvitis
<b>Filip vs Rumeenia</b> Otsus nr 41124/02, 14.12.2006	EIK art-te 5 (1) ja 5 (4) rikkumine Art 3 (piinamise keeld) rikkumine	<i>Põhjendamatu ja ebaseaduslik psühhiaatriahaiglasse määramine; määramise üle kohtuliku järelevalve puudumine</i> Kaebajal oli pooleli varajagamisprotsess oma endise abikaasaga, mille käigus süüdistas ta kohtunikku mitmetes õigusrikkumistes ja ähvardas teda tappa. Prokuratuur algatas kriminaalasja ja määras <u>esialgse õiguskaitse korras</u> tähtajatu kinnipidamise psühhiaatriahaiglas, et hinnata kaebaja otsusevõimelisust. Prokuratuur ei selgitanud määruuses, <u>milles seisnes isiku ohtlikkus</u> ühiskonnale. Kaebaja leidis, et teda peetakse kinni alusetult ja nõudis enda vabastamist. 2,5 k peale kinnipidamist kinnitas arstlik komisjon kaebajal süüdivust pärssiva paranoidse häire olemasolu, kuid ei pidanud kinnipidamist vajalikuks, mispeale ta vabastati. 2 kuu pärast lõpetas prokuratuur tema suhtes menetluse. Kohus kinnitas arstliku komisjoni raportile tuginedes kinnipidamismeetmete vajalikkust 6 k peale kinnipidamise lõppu. Inimõiguste kohus nentis, et isikut saab kinni pidada ainult arsti <i>eelneva</i> eksperdiarvamuse alusel (v.a. hädaolukorras või isiku vägivaldse käitumise korral, kuid ka siis tuleb arsti arvamust taotleda viivitamata). Kinnipidamine on õigustatud vaid juhul, kui teised, isikuõigusi vähem piiravad meetmed ei ole isiku huvides või avalikkuse kaitseks piisavad. Nende tingimuste täitmata jätmisega rikuti EIK art 5 (1) e). EIK art 5 (4) rikkumine seisnes selles, et <u>kohus ei kontrollinud</u> kaebaja taotlusel koheselt kinnipidamise seaduslikkust.	8000 € moraalse kahju hüvitis

		Art 3 rikkumine tulenes sellest, et kuigi isik esitas mitmeid kaebusi enda halbade kinnipidamistingimuste suhtes, ei uuritud neid piisavalt põhjalikult ja efektiivselt.	
<b>Kayadjie-va vs Bulgaaria</b> Otsus nr 56272/00, 28.09.2006	EIK art-te 5 (1) e) ja 5 (4) rikkumine	<i>Põhjemdamatu kinnipidamine; kohtuliku järelevalve puudumine</i> Kaebaja peeti kolmel korral kinni psühhiaatrilise sundravi saamiseks oma isa taotlusel ja prokuröri otsuse alusel. Seadus ei näinud ette sobivaid kaitsevahendeid omavoli vastu, nt ei nõudnud psühhiaatrilist ekspertiisi enne haiglasse paigutamise otsust. Samuti peeti kaebajat 10 päeva ilma igasuguse õigusliku aluseta kinni peale seda, kui ringkonnaprokurör tühistas esialgse määruse. Inimõiguste kohtu hinnangul <u>polnud piisavalt ära tõendatud</u> , et kaebaja põdes niisuguse psüühilise häire all, mis oleks õigustanud tema kinnipidamist (art 5 (1) e) rikkumine). <u>Kinnipidamine ilma kohtu otsuseta ja kohtu poole pöördumise võimaluseta rikkus konventsiooni artiklit 5 (4).</u>	2000 € moraalse kahju hüvitis

### 2005. a - 5 otsust

Lahend	Säte	Sisu	Märkused
<b>Storck vs Saksamaa</b> Otsus nr 61603/00, 16.06.2005	EIK art-te 5 (1) ja 8 rikkumine	<i>Psühhiaatrikliinikus kinnipidamise ebaseaduslikkus</i> Kaebaja (sünd. 1958) paigutati oma isa taotlusel kinnisesse psühhiaatriahaiglasse, kus talle tehti sundravi skisofreenia vastu 1977.-79. a., mille tagajärjel ta sai lastehalvatuse-järgse sündroomi ja kaotas kõnevoime. Ükski <u>kohus ei kontrollinud</u> kinnipidamise seaduslikkust. 1994. a tuvastati, et kaebaja ei põdenud kunagi skisofreeniat ning tema käitumise tingisid vaid peretülid. Kaebaja siseriiklikud kahjunõuded jäid rahuldamata, kuna kohtute arvates olid need aegunud (esitatud 1998.a). Inimõiguste kohtu arvates jättis riik täitmata kohustuse kaitsta kaebaja vabadust teiste isikute eest (art 5 rikkumine). Kaebaja kahjunõude rahuldamata jätmisel ei lähtunud kohtud tsiviilõiguse tõlgendamisel EIK art 5 mõttest. Kaebaja tahtevastase ravimise ja alusetu kinnipidamisega rikuti tema erealu puutumatus (art 8).	Inimõiguste kohus määras 75.000 € kahjuhüvitist
<b>Kolanis vs Ühendkuningriik</b> Otsus nr 517/02, 21.06.2005	EIK tuvastas art 5 (4) ja art 5 (5) rikkumise.  EIK art 5(1) e) rikkumist ei ole.	<i>Jätkuv psühhiaatriline kinnipidamine tingimusliku vabastamisotsuse täitmise praktilise võimatuse tõttu</i> Kaebaja <u>mõisteti süüdi</u> raske tervisekahjustuse põhjustamises skisofreenia tõttu; karistus asendati kinnipidamisega haiglas. Aasta pärast taotles ta enda haiglast vabastamist kinnipidamise tingimuste äralangemise tõttu. Vaimse Tervise Järelevalve Tribunal tegi <u>tingimusliku vabastamisotsuse</u> , mille kohaselt kaebaja pidi minema elama vanemate koju, juhul kui ta jätkab ravi sotsiaaltöötaja ja psühhiaatri järelevalve all. Ligi aasta jooksul ei nõustunud ükski psühhiaater hooldama sellist patsienti kodus, arstide arvates oli tema ravimine võimalik vaid haiglas. Sellega kaebaja arvates rikuti tema õigust vabadusele, kuna tingimusliku vabastamisotsusega oli EIK art 5 (1) e) märgitud piirangu alus oli ära langenud. Inimõiguste kohus sellega ei nõustunud, sest Tribunali otsuse kohaselt polnud patsient siiski täielikult tervenendunud ning <u>sobivate tingimuste puudumise korral oli tema kinnipidamine jätkuvalt vajalik</u> . Kuna aga Tribunali otsuse täitmise ega kaebaja seisundi läbivaatus polnud uuesti võimalik mitte varem kui aasta pärast, siis sellega Inimõiguste kohtu arvates rikuti EIK art 5(4) ja kohus määras kompensatsiooni art 5(5) alusel. Kohus rõhutas, et art 5(4) ei kohaldu ainult kinnipidamise esialgsel määramisel, vaid ka selle <u>seaduslikkuse perioodilisel kontrollimisel, juhul kui kinnipidamise alustes võivad uued asjaolud tõusta</u> .	Ka siin märkis Inimõiguste kohus, et EIK art 5 on <i>lex specialis</i> art 13 suhtes.  Kohus määras kaebajale moraalse kahju hüvitise 6000 €.
<b>Schenkel vs Holland</b> Otsus nr 62015/00,	EIK art 5 lg-te 1 ja 4 rikkumine; puudub vajadus art 6 (1)	<i>Psühhiaatriahaiglas kinnipidamise pikendamise ebaseaduslikkus</i> Kaebaja <u>mõisteti süüdi</u> mõrva katses ja kehavigastuse tekitamises ning paigutati 2 aastaks eestkostekliinikusse, mida tähtaja möödumisel pikendati veel 2 aastaks. Kaebaja vaidlustas	Kahjuhüvitis 3236 €

27.10.2005	rikkumise hindamiseks	pikendamise, kuid selle aja peale, kui apellatsioonikohus tema kaebust arutas, oli seegi tähtaeg läbi ning apellatsioonikohus pikendas tema kinnipidamist veel 2 aastaks. Apellatsioonikohtu <u>istungiprotokolli puudumine</u> tingis EIK art 5 (1) rikkumise. <u>Apellatsioonkaebuse arutamise venimine</u> rikkus art 5 (4) sätestatud taotluse "kiires korras" arutamise nõuet.	
<b>Gorshkov vs Ukraina</b> Otsus nr 67531/01, 08.11.2005	EIK art 5 (4) rikkumine; puudub vajadus art 13 rikkumise hindamiseks	<i>Psühhiaatrilise kinnipidamise alt vabastamise taotluse esitamise võimatus</i> Kohus tunnistas kaebaja süüdi vägistamiskatses ning ta määrati sundravile psühhiaatriaiglas tugeva järelevalve all. 8 aasta pärast määras kohus kaebaja tema käitumise paranemise tõttu psühhiaatriaiglas soovitusel tavalise järelevalve alla. Pearingi ja tervishoiuministeerium esitasid korduvaid taotlusi isiku psühhiaatriaiglast vabastamiseks, mispeale 10. aastal peale kinnipidamist isik haiglast vabastati. Inimõiguste kohtu hinnangul rikkus EIK art 5 (4), et siseriikliku õiguse kohaselt puudus patsiendil endal võimalus taotleda sundravi lõpetamist.	
<b>Enhorn vs Rootsi</b> Otsus nr 56529/00, 25.01.2005	EIK art 5 (1) rikkumine	<i>HIV-kandja sundlik isoleerimine nakatamisohu tõttu</i> Kaebaja leiti olevat HIV-positiivne ning oli teadaolevalt nakatanud üht seksuaalpartnerit. Kohus paigutas ta 3 kuuks haiglasse sundisoleolu, et ära hoida haiguse edasist levitamist. Seejärel pikendati tema kinnipidamist 7 aasta jooksul iga 6 kuu tagant, samas kuna kinnipeetu põgenes haiglast mitmel korral, veetis ta kinnipidamisasutuses kokku 1,5 aastat. Viimaks jättiski kohus kinnipidamisnõude pikendamata, kuna kaebaja asukoht polnud teada ja seega polnud infot ka tema tervisliku seisundi, käitumise jmt kohta. Inimõiguste kohus leidis, et kuigi HIV on vaieldamatult ohtlik viirus avalikule tervisele ja ohutusele, ei kaalunud riik isikuõigusi vähem piiravate meetmete kasutamist haiguse leviku tõkestamiseks. Kohtul puudusid ka tõendid selle kohta, et isik on peale kinnipidamisasutusest põgenemist vabaduses viibides haigust kellelegi edasi andnud, seksuaalsuhteid tal polnud. Eriarvamuses märgiti veel, et nakkushaiguse leviku tõkestamiseks on kinnipidamine (karantiin) sobilik vahend juhul, kui haiguse levik ei sõltu isiku tahtest ning haigus on ravitav (nt tuberkuloos).	Kahjuhüvitis 12.000 €

### Teesid järeldusteks, mida võiks kasutada tervikanalüüsis

- \* Rahastamine riigieelarvest => muuta rehabilitatsioonisüsteemi rahastamise põhimõtteid, et see soodustaks isiku õiguste võimalikult vähest piiramist
- \* KOV peab pakkuma alternatiive, leidma usaldusisiku => luua sotsiaalpsühhiaatriliste hooldajate võrgustik, kasvuraskustes laste toimetuleku toetamine, patsientide esindusühingute kaudu patsiendile tugevama kaitseõiguse tagamise võimaldamine (vt <http://www.epey.ee/org.html>).
- \* Menetlus: - tõendite hindamine ja kohtu põhjendamiskohustus (milles väljendub ohtlikkus - nt "varasemad ründed", "ettearvamatu käitumine")
  - ärakuulamiskohustus (nt ei piisa ohu ja ohtlikkuse hindamiseks vaid telefoni teel küsitlemisest)
  - tähtajad (kas lühendada või rõhutada, et rakendada mõistlikult, lähtudes konkreetse haiguse vajadusest lähtuvalt).